

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษामลกระทบทางสังคมและสิ่งแวดล้อมอันเนื่องมาจากการอพยพของชาวเขา : กรณีศึกษาบ้านวังใหม่ มุ่งศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบทางสังคมและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นกับพื้นที่อพยพชาวเขา ซึ่งผู้ศึกษาได้ค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้.-

- 2.1 แนวคิดนิเวศวิทยามนุษย์
- 2.2 แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน
- 2.3 แนวคิดนิเวศวิทยาการเมือง
- 2.4 ทฤษฎีนิเวศวิทยาชุมชน
- 2.5 ทฤษฎีโครงสร้างและการทำหน้าที่ที่ของชุมชน
- 2.6 ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม
- 2.7 ทฤษฎีการเรียนรู้และการปรับตัวของชุมชน
- 2.8 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.9 กรอบแนวคิดการวิจัย

2.1 แนวคิดนิเวศวิทยามนุษย์

ฮอว์ลีย์ (Hawley, 1950) ได้ให้คำนิยามนิเวศวิทยามนุษย์ว่า เป็นการศึกษาแนวทางการอยู่รวมกลุ่มของมนุษย์เพื่อความอยู่รอดในพื้นที่หนึ่ง ๆ และมนุษย์ถือได้ว่ามีพัฒนาการที่เหนือสัตว์และพืช มนุษย์ไม่อยู่ในระบบยอมจำนนต่อธรรมชาติ แต่มนุษย์จะอาศัยเทคโนโลยีเป็นเครื่องมือในการต่อสู้กับสภาพแวดล้อม ตลอดจนมีสถาบันตามลักษณะวัฒนธรรมและการอาศัยอยู่ร่วมกันเป็นสังคม

มันส์ สุวรรณ (2539) ได้กล่าวไว้ว่า มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศ (Ecosystem) ซึ่งประกอบไปด้วยสิ่งมีชีวิต ได้แก่ พืช สัตว์ จุลินทรีย์ ต่างๆ และสิ่งที่ไม่มีชีวิต ได้แก่ ปัจจัยแวดล้อมต่างๆ เช่น ดิน น้ำ อากาศ อุณหภูมิ สภาพภูมิประเทศ ระบบนิเวศในธรรมชาติมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน โดยปรกติจะอยู่ในภาวะสมดุล (Balance of Nature) มนุษย์และธรรมชาติมีความสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้งและแน่นแฟ้น และเป็นความสัมพันธ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงมาโดยตลอด”

ในการดำรงชีพของมนุษย์มีความจำเป็นที่ต้องอาศัยการพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมและมีการปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของ สภาพธรรมชาติในสภาพ

รวมโดยที่ขบวนการปรับตัวดังกล่าวจะเป็นพฤติกรรมร่วม(Collective Behavior) ระหว่างสิ่งมีชีวิตหลาย ๆ สิ่ง ในสภาพแวดล้อมเหล่านั้นหรือเป็นการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ซึ่ง Rambo ,(1984) ได้อธิบายองค์ประกอบและคุณสมบัติของระบบนิเวศว่าระบบคือสิ่งต่าง ๆที่อยู่ในขอบเขตเดียวกัน และมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด องค์ประกอบของระบบจะมีความเกี่ยวพันกันถ้าองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งเปลี่ยนแปลงจะทำให้ความสัมพันธ์ของระบบอื่นเปลี่ยนแปลงไป แต่ในทางนิเวศวิทยามนุษย์เป็นการใช้ความคิด 2 ระบบ คือ ระบบสังคมและระบบนิเวศ โดยคำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างระบบสังคมและระบบนิเวศที่เกิดจากการไหลของพลังงาน วัตถุและข่าวสาร ซึ่งมีผลกระทบต่อกันภายในระบบซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรแหล่งน้ำ ทรัพยากรดิน หรือทรัพยากรป่าไม้ เป็นผลมาจากระบบสังคมใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศในระดับรุนแรงจนเกินขีดจำกัดความสามารถของระบบที่จะปรับตัวเข้าสู่ภาวะดุลยภาพด้วยตนเองและในการแก้ไขปัญหาความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมจำเป็นต้องปรับปรุงภายในระบบสังคมเพื่อช่วยเหลือระบบนิเวศให้เกิดภาวะสมดุลได้ด้วย นอกจากนี้ระบบนิเวศทุกระบบย่อมมีขีดจำกัดของธรรมชาติอยู่ถ้ามนุษย์ทำกิจกรรมใดเกินขอบเขตธรรมชาติแล้วย่อมเกิดผลเสียต่อมนุษย์มากกว่าผลดี ตัวอย่างเช่น การเปลี่ยนแปลงสภาพป่าไม้เป็นพื้นที่เพาะปลูกเมื่อป่ามีลักษณะดินเหมาะแก่การเพาะปลูกถูกเปลี่ยนมาใช้ทำการเพาะปลูกจนหมดสิ้นหากจะ ยังเปลี่ยนสภาพป่าที่เหลืออยู่เพื่อการเพาะปลูกต่อไปก็จะเป็นการสร้างควมไม่สมดุลทางธรรมชาติ และยังเกิดผลเสียต่าง ๆ แก่มนุษย์ในไม่ช้า เช่นการพังทลายของดิน อากาศไม่บริสุทธิ์ ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล เป็นต้น

อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าสังเกตว่าความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาตินั้นมิได้ก่อให้เกิดปัญหาทุกกรณีมีหลายกรณีและหลายพื้นที่ที่มนุษย์สามารถอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้กลมกลืน กล่าวคือ ทั้งมนุษย์และสิ่งแวดล้อมธรรมชาติมีส่วนสนับสนุนเกื้อกูลกัน ทำให้เกิดความสมดุลและมั่นคงในเชิงนิเวศวิทยาขึ้น โดยที่ธรรมชาติมีปัจจัยจำกัดความสามารถ (Limiting Factors) เช่น ลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศเป็นตัวควบคุม ส่วนมนุษย์มีความสามารถที่จะเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงสร้างเสริมธรรมชาติได้หลายลักษณะ เช่นในพื้นที่เป็นทุ่งหญ้ากร้างหรือพื้นที่ที่เป็นป่าหนาที่มนุษย์ก็สามารถจะปรับปรุงให้เหมาะแก่การเพาะปลูก โดยการกำจัดหรือจำกัดพืชพันธุ์ที่มีอยู่เดิมและนำเอาพืชที่เป็นประโยชน์แก่มนุษย์มากกว่าเข้าไปปลูกแทน เป็นการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรให้แก่มวลมนุษย์ แล้วยังเป็นการช่วยทำให้เกิดความสมดุลทางธรรมชาติหรือความมั่นคงเชิงนิเวศวิทยาเพิ่มมากขึ้นด้วย

กล่าวโดยสรุป แนวคิดนิเวศวิทยามนุษย์เป็นแนวความคิดที่ศึกษาถึงการปรับตัวของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศซึ่งมีความสัมพันธ์ที่สลับซับซ้อน อยู่ภายใต้โยงใยของระบบเชื่อมโยงต่าง ๆ ที่สร้างความสมดุลให้เกิดขึ้นในระบบนิเวศ

2.2 แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นมาเพื่อปรับเปลี่ยนกระบวนการพัฒนาของโลกจากเดิมเป็นการพัฒนาที่มุ่งความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจทุนนิยม ส่งเสริมการบริโภคอย่างมหาศาลกระบวนการผลิตที่เติบโตใหญ่อย่างไร้ขีดจำกัดได้ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรสิ่งแวดล้อมทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ ด้านปริมาณนั้นมีทรัพยากรจำนวนมากได้หมดไปอย่างไม่มีวันหวนกลับ ในขณะที่มลพิษก็มีเพิ่มสูงขึ้นอย่างน่าวิตก

หนังสือ Globule Ecology Handbook ให้ความหมายว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืน คือ นโยบายที่สนองความต้องการประชาชนในปัจจุบันโดยไม่ต้องทำลายทรัพยากรซึ่งจะเป็นที่ต่อกรในอนาคต” ซึ่งในหนังสือดังกล่าวยังได้มุ่งถึงการสร้างสังคมที่ยั่งยืน (Sustainable society) โดยกระทบต่อความต้องการของสิ่งมีชีวิตที่จะเกิดขึ้นในอนาคต โดยจะต้องประนีประนอมลดความต้องการของตนเอง

จากคำนิยามดังกล่าว พระธรรมปิฎก (ประยุตต์ ปยุตโต 2539) ได้มองว่าการพัฒนาดังกล่าวมีลักษณะเป็นการพัฒนาเป็นบูรณา (integrated) คือทำให้เกิดเป็นองค์กร (holistic) หมายความว่าองค์ประกอบทั้งหลายที่เกี่ยวข้องจะต้องมาประสานกับครบองค์และมีลักษณะอีกอย่างหนึ่งคือมีคุณภาพ (balanced) โดยมีการบูรณาการระหว่างภารกิจในการพิทักษ์รักษาทรัพยากรธรรมชาติและภารกิจอีกอย่างหนึ่งคือการแก้ไขกำจัดความยากจน เราก็การพัฒนากันไปโดยที่ให้ทั้งสองอย่างนี้คือการแก้ไขกำจัดความยากจน เราก็ทำการพัฒนากันไปโดยที่ให้ทั้งสองอย่างนี้ไปด้วยกันได้แล้วทำให้เกิดสภาพที่เรียนกว่าความยั่งยืน ทั้งในระบบเศรษฐกิจและในทางสภาพแวดล้อม การคุ้มครองธรรมชาติแวดล้อมควบคู่กันไปกับการพัฒนา

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์กรโลก มุ่งให้เกิดความประนีประนอม (compromise) กันระหว่างกิจกรรมทางเศรษฐกิจกับการด้านสิ่งแวดล้อมว่าต้องดำเนินการควบคู่กันไปเลือกเอาอันใดอันหนึ่งเหมือนที่ผ่ามาไม่ได้ จึงเป็นความยั่งยืนบนฐานแห่งความจำยอมที่ต่างฝ่ายต่างเผชิญหน้ากันในเป้าหมายที่แตกต่างกัน ในสองขั้วคือระหว่างสิ่งแวดล้อม (environment) กับกระบวนการพัฒนา (development) หรือระหว่างเศรษฐกิจ (economy) กับนิเวศวิทยา

(ecology) จึงเป็นการพัฒนาที่ไม่ได้เปลี่ยนแปลงเป้าหมายและกระบวนการพัฒนาอย่างแท้จริง แต่เป็นการพัฒนาที่อยู่ในทิศทางเดิมเพียงแต่ให้ความเจริญทางเศรษฐกิจอยู่ภายใต้เงื่อนไขของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมซึ่งถือว่าเป็นทางออกที่ดีที่สุดของสังคมในปัจจุบัน

การพัฒนาที่ยั่งยืน จึงเป็นกระบวนการพัฒนาที่มุ่งให้เกิดความยั่งยืนยาวทางสิ่งแวดล้อม โดยมีเป้าหมายเพื่อคนรุ่นต่อไปเป็นประการสำคัญ เป้าหมายดังกล่าวจะบรรลุผลสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อคนในยุคปัจจุบันจะต้องลดความต้องการของพวกเขาจนลงเพื่อจะให้มีทรัพยากรเหลือไว้สำหรับคนรุ่นหลัง แต่ก็ไม่ได้บอกไว้ว่าคนในรุ่นหลังจะต้องมีความประณีประนอมลดความต้องการของพวกเขาด้วยหรือไม่ เพื่อคนรุ่นต่อ ๆ ไปที่จะเกิดขึ้นในภายหลังจากนั้นอีก

เสนาะ อุณาตุล (อ้างในอนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์, 2539) อดีตเลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้ให้ความหมายคำว่าพัฒนาเพื่อความอยู่รอดในแนวเดียวกันคำว่าพัฒนาเพื่อความยั่งยืน คือ “การพัฒนา ซึ่งรักษาความสมดุลระหว่างการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ และการสงวนทรัพยากรธรรมชาติ กล่าวคือเป็นการพัฒนาที่ให้เศรษฐกิจเจริญรุ่งเรืองอย่างต่อเนื่องและให้ขณะเดียวกันทรัพยากรธรรมชาติก็ได้รับการสงวนรักษาไว้ทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ”

สุนทร สุนันท์ชัย (อ้างใน อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์, 2539) ได้ให้หลักการของการพัฒนาที่ยั่งยืนไว้ว่า

1. เป็นกิจกรรมที่กระทบกระเทือนต่อระบบนิเวศวิทยาน้อยที่สุดโดยที่การวางแผนระยะยาว เพื่อควบคุมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ
2. อนุรักษ์ทรัพยากรด้านวัตถุ และพลังงานมากที่สุดโดยอาจจะชะลอการพัฒนาให้อยู่ในขอบเขตพอสมควร
3. สงวนทรัพยากรกำเนิดของการผลิตมิให้ขาดแคลน
4. ได้รับการสนับสนุนในหลักการดังกล่าวจากมหาชนโดยให้คนท้องถิ่นมีอำนาจควบคุม เพื่อประโยชน์ในการวางแผนจัดการอุตสาหกรรมและการดูแลรักษาผลประโยชน์ของท้องถิ่น อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์ (2539) อธิบายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable development) กล่าวว่าเป็นแนวคิดและแนวทางในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของคนและชุมชนให้ดีขึ้น โดยไม่เอนเอียงไปทางด้านวัตถุนิยมจนลืมการพิจารณาและอนุรักษ์สภาพแวดล้อมและธรรมชาติ แต่ให้ผสมผสานกลมกลืนไปกับการพัฒนาบำรุงรักษาสภาวะแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและสังคม แต่อย่างไรก็ตามนักพัฒนาทั้งหลายก็ไม่ควรวิตกกังวลเอนเอียงไปกับการอนุรักษ์

ภาวะแวดล้อมหรือวัฒนธรรมมากเกินไปจนทำให้การพัฒนาต้องชะงักงันและจะต้องตระหนักถึงการพึ่งพากันระหว่างสังคมและนิเวศวิทยา”

2.5 แนวคิดนิเวศวิทยาการเมือง และมิติวัฒนธรรม

นิเวศวิทยาการเมืองและมิติวัฒนธรรม เป็นกระบวนทัศน์ (Paradigm) ในการรับรู้ถึงระบบคุณค่าหรือการมองความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่าหรือคนหรือธรรมชาติแบบองค์รวม หมายความว่าความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่าเป็นเรื่องของประวัติศาสตร์เศรษฐกิจสังคม วัฒนธรรม ระหว่างมนุษย์ทรัพยากรป่าและสรรพสิ่งที่มีพัฒนาการดำรงอยู่อย่างพึ่งพาอาศัยภายในระบบนิเวศน์เดียวกัน ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่า ไม่ใช่ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับต้นไม้ คนกับก้อนหิน ดิน น้ำ แต่เป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ที่เกิดขึ้นในทุกส่วนของสังคม ทั้งในการจัดระเบียบความสัมพันธ์ การจัดกลุ่มองค์กร และอุดมการณ์ ทั้งระหว่าง คนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ

ในอีกด้านหนึ่ง ป่า ซึ่งมีความหมายในเชิงกายภาพหรือโลกความจริงภายนอกที่ถูกนิยามความหมายและจัดระเบียบความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสรรพสิ่งแตกต่างกันไปแต่ละชนิด เช่น ต้นไม้ ต้นหญ้า สัตว์ป่า ก้อนหิน ก้อนดิน แม่น้ำ ลำธาร ในขณะที่เดียวกัน ป่าก็ยังเป็นโลกความจริงของความคิดที่มีถูกนิยามความหมายว่า ทรัพยากรป่านอกจากมีลักษณะทางกายภาพแล้ว ป่ายังเกี่ยวข้องกับสิ่งเหนือธรรมชาติ หรือมีสิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสในเชิงกายภาพได้ อาทิ เช่น ผีป่า รุกเทวดา เจ้าป่า เป็นต้น โลกทัศน์ดังกล่าวจะถูกสร้างหรือนิยามให้เป็นความจริงของสังคมในรูปของภาษาและประกอบพิธีกรรม

ในเชิงกรอบแนวคิด นิเวศวิทยาการเมืองและมิติวัฒนธรรมในที่นี้เป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับที่ไม่ใช่เป็นเพียงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับวัตถุ แต่เป็นเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างคนกับความจริงของป่า ซึ่งเป็นโลกความจริงที่สังคมสร้างขึ้น จากประสบการณ์ของสังคมที่สั่งสมถ่ายทอดสืบต่อกันมานานหลายชั่วอายุคน จนทำให้ความจริงของป่าที่ถูกสร้างนั้น กลายเป็นความจริงของสังคม ทั้งในรูปของกิจกรรมในวิถีชีวิตประจำวัน ความรู้ กฎระเบียบจารีตประเพณี ความเชื่อ

ปัญหาเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรป่า จึงเป็นเรื่องของการเมืองในระดับจุลภาค (Micro Politics) ที่กำลังช่วงชิงยุทธศาสตร์เชิงอำนาจในการผลิต สร้าง หรือนิยามความหมาย ความจริงของป่า ระหว่างรัฐกับกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเขา ในด้านหนึ่ง กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเขา

นิยามความหมายความจริงของป่า ด้านการสร้างอำนาจจากประสบการณ์จริงในวิถีชีวิตประจำวัน ระบบความรู้ต่อธรรมชาติ ในการทำการผลิต รวมทั้งตำนานและคำบอกเล่า ซึ่งเป็นเรื่องของการสร้างประวัติศาสตร์ จิตสำนึก (event history consciousness) สำหรับเสริมสร้างให้พลังอำนาจในการกำกับความหมาย ความจริงของป่าที่ถูกนิยามให้มีความเข้มแข็ง เป็นที่ยอมรับของสมาชิกของชุมชนหรือภายในกลุ่มชาติพันธุ์ และชุมชนอื่นหรือกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ส่วนทางด้านรัฐ จะเป็นเรื่องของการนิยามความหมาย ความจริงของป่า โดยการสร้างอำนาจ ด้วยการประกาศนโยบาย แผนการดำเนินงาน แผนกิจกรรม และโครงการต่าง ๆ ที่ปฏิบัติงานในระดับพื้นที่ ในลักษณะหนึ่งจะเป็นการปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับ การบริหารจัดการพื้นที่ป่าโดยตรง เช่น การพัฒนาระบบเกษตรยั่งยืน การปลูกพืชอนุรักษ์ดินและน้ำ การป้องกันไฟป่า และการปลูกป่า ตามโครงการปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติ เป็นต้น ในอีกลักษณะหนึ่ง เป็นเรื่องของการปรับเปลี่ยนความคิดหรือการนิยามความหมาย ความจริงของป่า โดยกระบวนการให้การศึกษา และในสิ่งที่เรียกว่า "การพัฒนา" ซึ่งทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเขาได้รับรู้ความหมาย ความจริงของป่า ที่ต่าง ๆ จากประสบการณ์ความหมาย ความจริงของป่าในชีวิตประจำวัน ซึ่งนำไปสู่การปฏิสัมพันธ์ หรือโต้ตอบ ซึ่งกันและกันในที่สุด

2.6 ทฤษฎีนิเวศวิทยาชุมชน

ทฤษฎีนิเวศวิทยาชุมชน ได้พยายามอธิบายการจัดระเบียบชุมชน โดยเหตุผลทางนิเวศวิทยา เป็นสาเหตุหลักและประการสำคัญ ซึ่งมีความหมายว่าชุมชนที่มีการจัดระเบียบขึ้นมา นั้น เนื่องจากสภาพนิเวศวิทยาที่ทำให้กลุ่มคนมารวมกัน และปรับตัวอยู่ในพื้นที่เดียวกันได้ เพื่อจะให้เกิดความเข้าใจยิ่งขึ้นจึงต้องขยายความหมายของนิเวศวิทยามนุษย์ ซึ่งหมายถึงการพยายามที่จะอธิบายการจัดระเบียบพื้นที่และการเติบโตของชุมชนอย่างไม่ได้หยุดนิ่งแบบแผนของการเจริญเติบโต โดยเฉพาะชุมชนเมืองจะมีแนวโน้มที่จะมีการจัดระเบียบทางพื้นที่อย่างมีระเบียบ คำว่านิเวศวิทยา หมายถึง การปรับตัวของประชาชนต่อสิ่งแวดล้อม การเรียนรู้เกี่ยวกับสภาพนิเวศวิทยา ไม่ว่าจะเป็นเมืองหรือชนบทจะทำให้ทราบการจัดระเบียบทางด้านพื้นที่ของชุมชนมีผลหรือประโยชน์ต่อวิถีชีวิตของชุมชนโดยตรง อาจจะกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า กลุ่มคนที่มาอยู่รวมกันในชุมชนไม่สามารถอยู่ได้โดยลำพัง แต่ต้องเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ

โรเบิร์ต อี.ปาร์ค (Robert E. Park, อ้างใน สมศักดิ์ ศรีสันติสุข 2536 : 36) และคนอื่น ๆ บอกว่าการจัดระเบียบ ชุมชนมนุษย์ประกอบด้วย 2 ระดับของการจัดระเบียบ คือ ใน

ระดับทางชีวภาพ (Biotic level) และ ในระดับทางสังคม (Social level) ในระดับทางชีวภาพ ไม่ได้เป็นลักษณะเฉพาะต่อมนุษย์เท่านั้น แต่พบเห็นได้ทุกหนทุกแห่ง สิ่งมีชีวิตทั้งหลายได้มีการพึ่งพาอาศัยกัน ซึ่งเป็นแบบแผนอย่างหนึ่งของสังคมพึ่งพากันในระดับของการจัดระเบียบนี้เหมือน ๆ กับแบบอย่างหนึ่งของสังคม พึ่งพากันในระดับของการจัดระเบียบนี้เหมือน ๆ กันแบบอย่างทั้งหมดของชีวิต ซึ่งทำให้ปาร์คนำหลักของนิเวศวิทยาพืชและสัตว์มาศึกษาชุมชนมนุษย์ในทางกลับกันระดับทางสังคมเกิดขึ้นกับมนุษย์เท่านั้น และเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน

ในระดับทางชีวภาพหรือระดับทางคอมมูนนั้น แบบแผนการจัดระเบียบเกิดขึ้นจากการที่ปัจเจกบุคคลทั้งหลายถูกจำกัดในอาณาบริเวณหนึ่ง เช่น ภายในอาณาเขตของเมือง ลักษณะและโครงสร้างของชุมชนเป็นเรื่องของความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการ และมีลักษณะเป็นสังคมย่อย ๆ นอกจากนี้ความสัมพันธ์ยังประกอบด้วยแบบแผน ความสัมพันธ์ที่ไม่ถือบุคคลเป็นหลัก (Impersonal pattern) ของการร่วมมือและพึ่งพาอาศัยกัน มีข้อสังเกตก็คือ กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในชุมชนมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันคล้าย ๆ กับที่เราสามารถมองเห็นจากพืชและสัตว์เพื่อความอยู่รอด ลักษณะสำคัญในระดับทางชีวภาพหรือระดับทางคอมมูนนี้คือการแข่งขัน ซึ่งเป็นผลมาจากความสัมพันธ์ที่ไม่ถือบุคคลเป็นหลัก อันเป็นลักษณะของการจัดระเบียบ

ระดับทางสังคมประกอบด้วย การเชื่อมโยงของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ซึ่งเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ต่อกันและการสื่อสารติดต่อกัน เช่น หนุ่มสาวมีความสัมพันธ์กัน เพราะมีอารมณ์ และความประสงค์ร่วมกัน ซึ่งนำไปสู่การจัดระเบียบทางสังคม

อาร์ ดี แมคเคนซี (R.D. Mcdenzie, อ้างใน สมศักดิ์ ศรีสันติสุข 2536:32-34) นักสังคมวิทยาที่ได้กำหนดเนื้อหาของวิชามนุษยนิเวศวิทยาในการศึกษาชุมชน เขากล่าวว่าชุมชนมนุษย์นั้นมีความคล้ายคลึงกับชุมชนพืชในเรื่องที่เกี่ยวกับการก่อรูปและการเปลี่ยนแปลงความแตกต่างระหว่างสัตว์และคนกับพืช อยู่ที่การเคลื่อนไหว หรือเคลื่อนที่ ซึ่งพืชจะอยู่กับที่ แต่สัตว์และคนไปไหนมาไหนได้ สามารถออกไปเที่ยวหาอาหารในบริเวณอย่างกว้างขวาง คนจะมีลักษณะพิเศษที่สามารถดัดแปลงธรรมชาติ ซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมให้ได้ตามความจำเป็นที่ตนต้องการ สามารถที่จะเลือกหาถิ่นที่อยู่อาศัยและควบคุมหรือเปลี่ยนแปลงแก้ไขธรรมชาติให้เกิดประโยชน์ได้ อย่างไรก็ตามไม่ได้หมายความว่าชุมชนมนุษย์จะเปลี่ยนแปลงไปตามความคาดหวังล่วงหน้าว่าจะเป็นลักษณะหรือโครงสร้างใด แต่ขึ้นอยู่กับพลังทางธรรมชาติและทางสังคมบางประการ หมายความว่าพลังเหล่านี้เป็นผู้กำหนดโครงสร้างของชุมชนของแต่ละแห่ง พลังทางธรรมชาติหมายถึงรวมถึงภูมิอากาศลักษณะของดิน สภาพของท้องที่ น้ำ และอาหารที่จะหาได้ และที่ตั้งของบริเวณ

นั้น พิจารณาในด้านการขนส่งและอาณาเขตใกล้เคียงที่ติดต่อกัน สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ จึงเป็นผู้กำหนดว่า ผู้คนควรจะตั้งถิ่นฐาน ซึ่งจะเป็นสิ่งที่กำหนดให้ผู้คนและสถาบันต่าง ๆ ทั้งในทางเศรษฐกิจ และวัฒนธรรมมีการจัดระเบียบชุมชนให้เป็นที่ไปตามลักษณะต่าง ๆ ที่เหมาะสมการจัดระเบียบชุมชนในเชิงนิเวศวิทยาที่ กระบวนการต่าง ๆ ดำเนินไปตามลำดับดังนี้

1. การรวมจุด (Concentration) หมายถึง ความสนใจของตนที่ได้ตั้งถิ่นฐานในบริเวณใดบริเวณหนึ่ง ซึ่งมีทำเลดีและอยู่กันเพิ่มจำนวนมากขึ้น

2. การรวมเข้าสู่ศูนย์กลาง (Centralization) หมายถึง การรวมกันของคนธุรกิจอุตสาหกรรมและบริเวณต่าง ๆ ให้มาอยู่ในบริเวณใดบริเวณหนึ่ง ได้กลายมาเป็นศูนย์กลางการดำเนินการนี้ต่อจากกระบวนการที่เลือกชัยภูมิ

3. การแบ่งแยก (Segregation) หมายถึง แนวโน้มที่กลุ่มคนและธุรกิจบางประเภทอุตสาหกรรมบางชนิดไปรวมกลุ่มกันอยู่ในหมู่พวกเดียวกันในส่วนหนึ่งส่วนใดของชุมชนในกรณีของชุมชนเมืองส่วนหนึ่งเป็นบริเวณโรงงานอุตสาหกรรม ศูนย์การค้าที่พักอาศัยของคนชั้นสูง คนชั้นปานกลาง และคนชั้นที่มีรายได้ได้น้อย บางครั้งการแยกพวกนี้ยังรวมไปถึงการแยกพวกในด้านของภาษาเชื้อชาติและวัฒนธรรมด้วย

4. การบุก (Invasion) หมายถึง การที่คนที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมระดับหนึ่ง ซึ่งส่วนมากจะเป็นระดับต่ำ ได้เข้าไปตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณซึ่งเป็นที่อยู่ของคนที่มีสถานภาพสูงกว่าคน หรือห้างร้านธุรกิจและโรงงานอุตสาหกรรมเข้าไปแทรกอยู่ในบริเวณที่พักอาศัย ปากฎการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นเหตุให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปทางสังคมและเศรษฐกิจของชุมชน

5. การสืบทอด (Succession) เป็นกระบวนการสุดท้าย หมายถึง กระบวนการรุกรานซึ่งได้เสร็จสิ้นสมบูรณ์แล้ว กล่าวคือผู้คนหรือกิจกรรมที่เคยอยู่มาแต่เดิมในบริเวณที่ถูกรุกรานนั้น ได้หมดสิ้นหรือหายไป มีผู้คนพวกอื่นหรือกิจกรรมอื่นเข้ามาอยู่แทน

2.7 ทฤษฎีโครงสร้างและการทำหน้าที่ของชุมชน

พาร์สันส์ (Parsons 1951 : 46) นักสังคมวิทยาอเมริกัน มีบทบาทสำคัญมากเกี่ยวกับทฤษฎีโครงสร้างและการหน้าที่ (Structural and Functional Theory) ผลงานที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎี ดังกล่าว ปรากฏในหนังสือ Essays in Sociological Theory (1949) กับ The Social System (1951) พาร์สันส์ ได้ให้ข้อสมมุติเกี่ยวกับการที่มนุษย์เข้าไปอยู่ในชุมชน และชุมชนมีการจัดระเบียบขึ้นนั้น เนื่องจากสมาชิกในชุมชนมีความสมัครใจที่จะเข้าไปทำกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนนั้น กล่าวคือ บุคคลในสังคมมีคติความสมัครใจ (voluntarism)

พาร์สันส ได้เสนอแนวความคิดว่า การกระทำ (action) มีความสำคัญอย่างมากในการอธิบาย และศึกษาระบบสังคม การกระทำคือการกระทำระหว่างกัน (interaction) ระหว่างผู้กระทำ (actor) สถานการณ์ (situation) จุดมุ่งหมาย หรือจุดประสงค์ (goals) วิธีการ (means) และแนวคิดของผู้กระทำ (actor's orientation) เมื่อขยายความให้กระจ่าง ผู้กระทำหมายถึงบุคคลที่มีประสบการณ์ต่าง ๆ และรู้จักควบคุมสถานการณ์มีวิธีการต่าง ๆ เพื่อไปจุดมุ่งหมายต่าง ๆ ที่ตั้งไว้ สถานการณ์ หมายถึง เงื่อนไขต่าง ๆ ที่ผู้กระทำรู้จักและมีอิทธิพลต่อการเลือกจุดมุ่งหมายและจะดำเนินการต่าง ๆ ไปสู่จุดมุ่งหมายนั้น ๆ และแนวคิดของผู้กระทำหมายถึง ค่านิยม บรรทัดฐาน และความคิดอื่น ๆ ที่ผู้กระทำได้รับอิทธิพล ซึ่งเป็นแนวทางที่ผู้กระทำดำเนินการต่าง ๆ ไปสู่จุดมุ่งหมายภายใต้สถานการณ์นั้น

ในระบบสังคมนั้นมีกระบวนการที่สำคัญที่ทำให้ระบบสังคมเกิดขึ้นอย่างมีระเบียบพาร์สันสเรียกกระบวนการนี้ว่า สถานะการเปลี่ยนแปลงเป็นสถาบัน (institutionalization) ซึ่งมีความหมายว่า การที่บุคคลที่มีบทบาทต่าง ๆ เนื่องจากบรรทัดฐานทางสังคม ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเป็นค่านิยมและความเชื่อของวัฒนธรรม วัฒนธรรมเหล่านั้นได้แทรกซึมอยู่ภายในระบบบุคลิกภาพของบุคคลได้เกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอ และเป็นระยะเวลาอันยาวนานตลอดจนมีบทลงโทษ และการให้รางวัล ซึ่งช่วยสนับสนุนสถานะการเปลี่ยนแปลงเป็นสถาบันขึ้น พาร์สันสได้กล่าวในหลักการของการมีสถานะการเปลี่ยนแปลงเป็นสถาบันไว้ดังนี้

1. ผู้กระทำทั้งหลายกระทำระหว่างกันภายใต้สถานการณ์ต่าง ๆ
2. วิธีการที่ผู้กระทำปฏิบัตินั้นได้รับอิทธิพลจากโครงสร้างทางสังคม
3. บรรทัดฐานเกิดขึ้นจากการปรับตัวของผู้กระทำต่อคนอื่นจนสร้างเป็นบรรทัดฐานขึ้นมา
4. ในขณะที่เดียวกันที่บรรทัดฐานที่สร้างขึ้นมาจากกระทำระหว่างกันแล้ว บรรทัดฐานเหล่านั้นถูกจำกัดอยู่ภายใต้แบบแผนวัฒนธรรม

5. ในทางกลับกันบรรทัดฐานเป็นตัวกำหนดการกระทำระหว่างกัน

พาร์สันกล่าวถึงระบบสังคมในชุมชนที่สามารถจะรักษาระบบไว้ได้นั้นจะต้องทำหน้าที่ที่สำคัญอยู่ 4 ประการ คือ

1. ระบบสังคมจะต้องมีวัตถุประสงค์ และดำเนินไปเพื่อบรรลุตามวัตถุประสงค์ (Goal attainment) วัตถุประสงค์ของชุมชนมีความจำเป็นเพื่อความอยู่รอดแห่งสังคม สมาชิกในชุมชนจะอยู่ได้อย่างสงบสุข ทำอย่างไรที่จะถ่ายทอดวัตถุประสงค์ของชุมชนนี้ไปสู่สมาชิกในชุมชน มีการดำเนินการสู่เป้าหมาย และมีการควบคุมอย่างไรที่จะทำให้สมาชิกได้ปฏิบัติไปสู่วัตถุประสงค์

หรือเป้าหมายของชุมชน สถาบันทางสังคมที่ทำหน้าที่นี้ได้แก่สถาบันครอบครัวและสถาบันการศึกษาในชุมชน

2. ระบบสังคมจะต้องมีการปรับตัว (Adaptation) การปรับตัวมีความจำเป็นและสำคัญมากต่อการมีความสัมพันธ์ระหว่างกัน การที่สมาชิกในชุมชนมีความสัมพันธ์ และกระทำระหว่างกันนั้นจำเป็นต้องคิดหาเทคนิควิธีต่าง ๆ ที่จะบรรลุประสงค์ของสังคมและเสริมสร้างพลังต่าง ๆ ภายในระบบให้ดีขึ้น สถาบันทางสังคมที่จะช่วยทำหน้าที่นี้อย่างมากได้แก่ สถาบันเศรษฐกิจ

3. ระบบสังคมจะต้องมีการบูรณาการร่วมหน่วย หรือการผสมผสานส่วนต่าง ๆ (Integration) การบูรณาการร่วมหน่วยมีความสำคัญต่อระบบก็เพราะเพื่อสร้างความเข้าใจภายในระบบเพื่อช่วยการทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่อง เพื่อนำไปสู่จุดหมายของสังคม และเพื่อป้องกันภาวะความตึงเครียดที่อาจเกิดขึ้นได้ในระบบ สถาบันทางสังคมที่ทำหน้าที่นี้ ได้แก่สถาบันการเมือง การปกครอง สถาบันพระมหากษัตริย์ เป็นต้น

4. ระบบสังคมจะต้องมีการจัดการกับความตึงเครียด (Tension management or Intense) ภายในระบบสังคมของชุมชนย่อมจะมีความขัดแย้งหรือความตึงเครียดอยู่เป็นธรรมดาจากบุคคล กลุ่มคน สถาบันหรือชุมชน ระบบสังคมจะต้องมีหน้าที่แก้ไขหรือจัดการกับสิ่งเหล่านั้นเพื่อก่อให้เกิดความสมดุลย์ในสังคม สถาบันทางสังคมที่ทำหน้าที่ดังกล่าวได้แก่ สถาบันศาสนา และสถาบันศาล หน้าที่ของระบบสังคมตามแนวความคิดของพาร์สันส์ นี้สามารถจะศึกษาและวิเคราะห์ในระดัต่าง ๆ กัน ตั้งแต่ระดับของกลุ่มคน องค์การ สถาบันชุมชน และประเทศ

พาร์สันส์ได้เสนอ ตัวแปรที่จะศึกษาความแตกต่างหรือแนวโน้มทางพฤติกรรมของบุคคลในระบบสังคม เรียกว่าแบบแผนของตัวแปร (Pattern Variables)

1. ตัวแปรที่เกี่ยวกับความรู้สึก ได้เน้นความผูกพันทางด้านอารมณ์และความไม่รู้สึกผูกพันทางด้านอารมณ์ (Affective – affective Neutrality) เช่นระบบสังคมระหว่างสามีภรรยา หรือญาติพี่น้อง จะมีความสัมพันธ์ที่เกี่ยวกับความรู้สึกทางด้านอารมณ์

2. ตัวแปรที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ที่มีขอบเขตเฉพาะเจาะจง (Specificity) และตัวแปรที่มีความสัมพันธ์ ซึ่งมีขอบเขตกระจายหรือกว้าง (Diffusers) ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยาจะเป็นแบบที่มีขอบเขตกระจายทั่วไป ซึ่งจะครอบคลุมทุกอย่างในด้านสังคมเศรษฐกิจ

3. ตัวแปรที่เกี่ยวกับหน่วยสังคมที่ผู้กระทำพิจารณาในแง่หน่วยสากล (Universals) และผู้กระทำพิจารณาในแง่หน่วยเฉพาะ (Particularize) เช่นการกระทำโดยรวมทั่ว ๆ ไป

4. ตัวแปรที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ที่เป็นคุณลักษณะ (Inborn quality) หรือลักษณะที่ได้มาแต่กำเนิด (Ascription) เช่น อายุ เพศ เชื้อชาติ สถานภาพของครอบครัว และตัวแปรที่มาจากการทำงานด้วยความสามารถ (Achievement) เช่น ทำหน้าที่การทำงานที่เลื่อนสูงขึ้น เพราะมีระดับการศึกษาสูงขึ้น

5. ตัวแปรที่ยึดหน่วยในลักษณะที่ถือว่าตนเองเป็นสำคัญ (Self orientation) และตัวแปรที่เน้นกลุ่มที่ตนเป็นสมาชิกเป็นสำคัญ

นอกจากแบบแผนของตัวแปรต่าง ๆ ที่แสดงให้เห็นการที่สมาชิกในสังคมได้กระทำระหว่างกันแล้ว พาร์สันส์ ได้เน้นกระบวนการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเป็นระบบสังคมขั้นนั้น เพราะมีระบบต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. ระบบการติดต่อ (Communication) มีภาษาเป็นสื่อสำคัญในการเกิดการกระทำระหว่างกัน
2. ระบบการรักษาขอบเขตทางสังคม (Boundary maintenance) จะต้องมีการควบคุมการรักษาความสมดุลในสังคม เพื่อให้สมาชิกในระบบสังคมมีส่วนร่วมในบรรทัดฐาน ค่านิยม ความเชื่อ ฯลฯ
3. ระบบบุคลิกภาพ วัฒนธรรม และสังคม เป็นระบบที่เกี่ยวเนื่องสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน
4. ระบบการควบคุมทางสังคมก็มีความจำเป็นเพื่อให้สมาชิกฝ่าฝืนบรรทัดฐานในสังคม

5. ระบบการอบรมขัดเกลามีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะถ่ายทอดเจตนารมณ์ของสมาชิกในสังคมไปยังสมาชิกรุ่นต่อ ๆ ไป

6. ระบบมีสถานะเปลี่ยนแปลงเป็นสถาบัน กระบวนการที่เกิดขึ้น เมื่อบุคคลยอมรับค่านิยมความเชื่อ และซึมซาบในบุคลิกภาพ ทำให้มีการบูรณาการรวมหน่วยระหว่างบุคลิกภาพและวัฒนธรรมอย่างสม่ำเสมอและเป็นระยะเวลาอันยาวนานด้วยการมีระบบการลงโทษและการให้รางวัล

พาร์สันส์ (1951 : 193) ได้สังเกตเห็นการกระทำของบุคคลในสังคมจะต้องมีลักษณะการสมัครใจ ต้องการที่จะกระทำเพื่อมุ่งไปสู่จุดหมายด้วยวิธีการต่าง ๆ ซึ่งผู้กระทำนั้นจะต้องมีความเชื่อ ค่านิยมที่เป็นแนวทางไปสู่เป้าหมายนั้น นอกจากนี้สถานการณ์ต่าง ๆ ก็จะเป็นเครื่องชี้ว่าผู้กระทำจะมีพฤติกรรมอย่างไรบ้าง บทบาทและสถานภาพของบุคคลต่าง ๆ ได้กระทำต่อกันจนเป็นระบบสังคม ซึ่งระบบสังคมมีลักษณะที่สำคัญดังนี้

1. ระบบสังคมประกอบขึ้นมาจากความสัมพันธ์ระหว่างส่วนต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นบทบาท องค์การ สถาบัน ฯลฯ ซึ่งได้ทำหน้าที่อย่างสม่ำเสมอและระยะเวลาอันพอสมควร
2. ระบบสังคมนี้มีแนวโน้มที่จะรักษาขอบเขตสังคม เพื่อป้องกันมิให้เกิดการแทรกแซงหรือการทำลายจากระบบอื่น
3. หากมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นภายในส่วนต่าง ๆ ของระบบ ก็เพื่อความอยู่รอดหรือทำหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น
4. ระบบแต่ละระบบในสังคมทำหน้าที่เพื่อรักษาคุณภาพของสังคม
5. หากระบบไม่สามารถดำรงไว้ซึ่งคุณภาพแห่งสังคมก็อาจสลายตัวกลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบอื่นหรือเปลี่ยนเป็นระบบใหม่

สรุปก็คือ ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ที่มีข้อสมมติฐานเกี่ยวกับสังคมว่าภายในชุมชนจะมีส่วนร่วมหรือหน่วยระบบย่อย ๆ ทำหน้าที่ต่าง ๆ (Functions) อย่างมีระเบียบระบบเพื่อให้สังคมดำรงอยู่ได้อย่างมีระเบียบ ซึ่งเชื่อว่าเป็นจุดมุ่งหมายของสังคม

2.6 ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เป็นการศึกษาวิเคราะห์ผลกระทบทางสังคมและสิ่งแวดล้อม ที่มีผลกระทบอันเกิดจากการดำเนินโครงการอพยพชาวเขา ซึ่งมีความสำคัญในการศึกษาวิจัยครั้งนี้

2.6.1 ความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

พัทยา สายหู (2538 : 229) ได้ให้ความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ก็คือการเปลี่ยนแปลงขนบธรรมเนียมประเพณีที่กำหนดการกระทำและความสัมพันธ์ของคนที่มีต่อกันนั่นเอง เนื่องจากสังคมเน้นระบบความสัมพันธ์ของคนที่อยู่ร่วมกันในกลุ่ม โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมก็คือการเปลี่ยนแปลงของระบบความสัมพันธ์ของคนที่อยู่ร่วมกัน

Fairchild, (1955 : 277) ได้ให้คำนิยามของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมว่า “เป็นลักษณะหนึ่งของกระบวนการ แบบแผน หรือรูปแบบสังคม ซึ่งการผันแปรหรือมีการเปลี่ยนแปลงเป็นแนวคิดรวม หมายถึงผลการเปลี่ยนแปลงทุก ๆ อย่างของกระบวนการทางสังคม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมอาจก้าวหน้าหรือล่าช้าก็ได้เป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างถาวรหรือชั่วคราวมีการวางแผนหรือเปลี่ยนแปลงโดยไม่มีมีการวางแผน เป็นการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางเดียว หรือหลายทิศทาง อาจก่อให้เกิดประโยชน์หรือโทษก็ได้

Davis (1949:622) ได้ให้ความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ในลักษณะที่ แตกต่างจากการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม กล่าวคือ “เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในระบบสังคมนั้นคือการเกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม หมายถึงการเปลี่ยนแปลงทุกอย่างที่เกิดขึ้นในวัฒนธรรมทุกสาขา เช่นเดียวกับการเปลี่ยนแปลงในรูปของกฎเกณฑ์ของการจัดระเบียบทางสังคม”

โสภา ชูพิกุลชัย (2522:40) ได้มีแนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม คือ การเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างของสังคมที่มีอยู่การเปลี่ยนแปลงเป็นส่วนประกอบหรือสัมพันธ์ ภายในสังคมกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ คือ

1. เกิดจากการพัฒนาด้านวัตถุ คือ ความเจริญทางวิทยาศาสตร์เจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว มีการผลิตเครื่องมือเครื่องจักรใหม่ ๆ ขึ้นและผลจากความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาการนี้ทำให้ได้ผลผลิตเพิ่มขึ้น จึงทำให้มีการเปลี่ยนแปลง ซึ่งเดิมมุ่งทางเกษตรกรรมมาทำงานด้านอุตสาหกรรมมากขึ้น

2. เกิดจากการเปลี่ยนแปลงค่านิยมที่ยึดถืออยู่เดิม คือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เห็นใจซึ่งกันและกัน มาเป็นตัวใครตัวมัน ใครดีใครอยู่ ผลการเปลี่ยนแปลงค่านิยมที่เคยยึดถือกัน มาทำให้กลายเป็นคนใจแคบเห็นแก่ตัว

3. เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางครอบครัวจากครอบครัวที่อยู่ร่วมกัน ทั้งบิดา มารดา ปู่ย่า กลายมาเป็นครอบครัวสมัยใหม่ที่มีเฉพาะพ่อแม่ลูกและจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางครอบครัว ผลทำให้ความอบอุ่นและความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว ในรูปแบบเดิมเปลี่ยนแปลงไปกลายเป็นความเหินห่าง

ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจากค่านิยมข้างต้นอาจกล่าวได้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในระยะเวลาใดเวลาหนึ่ง ซึ่งเปรียบเทียบความแตกต่างจากระยะเวลาหนึ่งเปลี่ยนแปลงไปอีกระยะเวลาหนึ่ง นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงในระบบโครงสร้างและหน้าที่ของระบบความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างมนุษย์หรือกลุ่มคนในสังคม ตลอดจนเป็นการเปลี่ยนแปลงการกระทำระหว่างกันทางสังคมในการติดต่อการกระทำระหว่างมนุษย์ หรือกลุ่มของสังคม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงอาจจะเป็นไปในทางที่ดีขึ้นหรือเลวลงก็ได้

2.6.2 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรม

ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม 2 ปัจจัยคือ

1. ปัจจัยภายนอก เป็นปัจจัยที่เกิดขึ้นภายนอกชุมชน ซึ่งได้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เช่น การสาธารณูปโภค เมื่อรัฐบาลได้ดำเนินการพัฒนาโดยการเร่งสร้างถนนหนทาง ไฟฟ้า โรงเรียน ทำให้ชุมชนชนบทได้รับการพัฒนาที่ดีขึ้น การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ทั้งนี้เพราะว่าการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมจากสังคมเมืองไปสู่สังคมชนบท เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นและต่อเนื่องอยู่ตลอดเวลาความสัมพันธ์ระหว่างสังคมชนบทและสังคมเมืองมีอยู่มากมาย ซึ่งต้องพึ่งพาอาศัยกันในด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมตลอดจนการสื่อสารมวลชน มีอิทธิพลอย่างมากและรวดเร็วต่อชุมชนชนบท ที่จะทำให้ชาวชนบทได้รับข่าวสารต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา ทำให้การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

2. ปัจจัยภายใน เป็นปัจจัยที่เกิดขึ้นหรือมีอยู่ในชุมชน ซึ่งส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ปัจจัยทางนิเวศวิทยา ซึ่งได้แก่ สิ่งแวดล้อม ที่ตั้งของหมู่บ้าน ที่ดิน และอื่น ๆ ถ้าหากชุมชนตั้งอยู่ในสภาพนิเวศที่ดีก็อาจจะพัฒนาชุมชนของตนเองให้ดีขึ้น ซึ่งทำให้มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ปัจจัยทางด้านบุคลิกภาพของปัจเจกบุคคล หรือสมาชิกแต่ละคนก็มีส่วนที่จะช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนความเป็นผู้นำของชุมชนที่มีความรู้ความสามารถก็อาจมีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมได้เช่นกัน (สนธิ สมัครการ, 2525 : 42)

2.6.3 ปัจจัยที่เกี่ยวกับการยอมรับ หรือต่อต้านการเปลี่ยนแปลง

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นดังที่ได้กล่าวแล้วว่าอาจจะทำให้เกิดความพอใจและไม่พอใจ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ เสวคณธ์ สุตสวัสดิ์ (2524 : 48) ได้กล่าวว่า มีปัจจัยที่ทำให้เกิดการยอมรับหรือการต่อต้านอยู่ 6 ประการ คือ

1. ความต้องการในการเปลี่ยนแปลงหากบุคคลยังไม่ตระหนักหรือเห็นความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงแล้ว อัตราการยอมรับย่อมจะช้า ในกรณีที่บุคคลจะยอมรับสิ่งใหม่นั้น จะต้องเป็นสิ่งที่บุคคลในสังคมเห็นว่ามิประโยชน์ สามารถบรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของตนหรือสังคมได้

2. การได้รับความพึงพอใจอย่างสูง ผลของการยอมรับการเปลี่ยนแปลงนั้น ต้องทำให้เกิดความพึงพอใจต่อบุคคลอย่างสูงทั้งด้านสถานภาพทางสังคม เศรษฐกิจ และจะต้องชัดเจนหรือสมน้ำสมเนื้อกับปัญหาและความยากลำบากในการสนับสนุนและเปลี่ยนแปลงนั้น

3. การสาธิตผลประโยชน์ การสาธิตให้เห็นประโยชน์อย่างมีคุณค่าจะทำให้การยอมรับการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นได้สะดวก จึงเป็นเกณฑ์สำคัญในการยอมรับการเปลี่ยนแปลง ทั้งในรูปของวัฒนธรรมและอวัตรธรรม

4. การเข้ากันได้กับวัตรธรรมที่มีอยู่ หากการเปลี่ยนแปลงไม่ขัดกับการสวณวัณธรรมวิถีประจำ กฎศีลธรรมของสังคมแล้ว การยอมรับย่อมเกิดขึ้นได้โดยปรับให้เข้ากันได้กับวัณธรรมเดิม ฉะนั้นก็จะปฏิเสธ

5. ต้นทุนของการเปลี่ยนแปลง หากเสียค่าใช้จ่ายมากก็ยอมรับน้อยลงไป

6. ผู้นำในการเปลี่ยนแปลงหากผู้นำการเปลี่ยนแปลงมียุทธวิธีที่ดีเข้าใจชาวบ้าน รู้จักวิธีเสนอการเปลี่ยนแปลงรู้จักเนื้อหาของการเปลี่ยนแปลงได้ดีพอ ประกอบกับความชำนาญในการใช้เทคนิควิธีการชวน หรือเสนอแนะเพื่อให้เกิดความต้องการในการเปลี่ยนแปลง รวมทั้งมีบุคลิกภาพภูมิหลังที่ดีก็ย่อมทำให้การเปลี่ยนแปลงเป็นไปได้ง่ายขึ้น

สรุป ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เป็นการศึกษาวิเคราะห์ผลกระทบทางสังคมและสิ่งแวดล้อม ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้มุ่งเน้นสนใจศึกษาปัจจัยที่ก่อกำเนิดอันมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงชุมชน 2 ปัจจัย อันได้แก่ ปัจจัยภายนอก ซึ่งได้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวเขา เช่น เมื่อรัฐบาลได้ดำเนินการพัฒนาโดยการเร่งสร้างถนนหนทาง ไฟฟ้า น้ำประปา โรงเรียน ทำให้ชุมชนได้รับการพัฒนาที่ดีขึ้น และปัจจัยภายในชุมชน ได้แก่ การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมไปสู่สังคมเมือง

2.7 ทฤษฎีการเรียนรู้และการปรับตัวของชุมชน

การเรียนรู้ของชุมชนต่อผลกระทบทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมภายใต้กรอบของเวลาที่โครงการอพยพชาวเขาได้เข้าไปดำเนินงานและบริบทของชุมชน โดยมีเจ้าหน้าที่อพยพชาวเขาและสมาชิกเครือข่ายต้นน้ำเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ให้อย่างต่อเนื่องโดยวิธีการที่หลากหลาย เช่นการฝึกอบรมการทัศนศึกษาและดูงาน การสาธิตตลอดจนการศึกษาด้วยตนเองผ่านการใช้วิถีทัศน์หรือการบอกเล่าและกลุ่มมเกลลาทางสังคม ซึ่งผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นก็คือการเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ทัศนคติและความเชื่อเกี่ยวกับการใช้ที่ดิน ป่าและพื้นที่ต้นน้ำลำธาร ถึงแม้ผู้ที่ถ่ายทอดความรู้มาจากต่าง วัฒนธรรมก็ตาม ก็สามารถสื่อความหมายได้เข้าใจโดยผ่านวิธีการถ่ายทอดดังกล่าว

เมื่อชุมชนได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดอย่างต่อเนื่องมาในช่วงโครงการอพยพชาวเขา ในพื้นที่ระหว่าง 3 -7 ปีนั้น สมาชิกชุมชนได้มีการปรับตัวไปสู่การยอมรับว่าได้มีการปรับตัวของชุมชนอย่างมากทั้งนี้ขึ้นอยู่กับตัวแปรต่าง ๆ ที่เป็นทั้งปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในชุมชน อันเป็นผลของการดำเนินงานโครงการ โครงการอพยพชาวเขา นั้นเป็นลักษณะของการปรับตัวของบุคคลและชุมชน 2 ลักษณะคือ

1. การปรับตัวด้านการรับรู้เกี่ยวกับตนเอง โดยเฉพาะวิถีชีวิตดั้งเดิมที่ต้องอาศัยการหักล้างทางพงและชายฝั่งที่ทำกินโดยปราศจากการปกป้องรักษาป่าตามหลักวิชาการแผนใหม่ นั้นได้รับการปรับเปลี่ยนไปสู่ความตระหนักถึงสภาพความเป็นอยู่ของตนเองที่ต้องมีการรอบการดำเนินชีวิตใหม่รองรับ หรืออีกนัยหนึ่งเป็นการปรับปรุงความรู้เกี่ยวกับการดูแลรักษาป่าไม้ตนเองสามารถอยู่ได้ในพื้นที่ดังกล่าวที่สอดคล้องกับทั้งธรรมชาติหลักการของ คนที่อยู่ร่วมกับป่าและหลักของทางราชการตามเป้าหมายแบบโครงการ โครงการอพยพชาวเขา

ในขณะเดียวกันกลุ่มเจ้าหน้าที่โครงการก็เกิดการเรียนรู้ถึงชีวิตของชุมชน สภาพปัญหาของพื้นที่จริงแตกต่างไปจากการเรียนรู้ในห้องฝึกอบรมให้ก่อนและระหว่างการทำงาน ตลอดจนเรียนรู้ถึงแนวทางแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เพื่อวางแผนในพื้นที่ (On-site planning) หรือกำหนดยุทธวิธีการทำงานเพื่อแก้ไขปัญหานั้น และทำงานร่วมกับชุมชนให้บรรลุเป้าหมายของโครงการปรับตัวของเจ้าหน้าที่นั้น อยู่ในช่วงเดียวกันกับที่ชุมชนกำลังปรับตัวเช่นกัน ดังนั้นการปรับตัวของทั้งสองฝ่าย น่าจะอยู่ในลักษณะของต่างฝ่ายต่างพยายามปรับตัวตัวเองเข้าหากัน โดยใช้ข้อมูลที่ได้จากการเรียนรู้ระหว่างกัน

2. การปรับตัวด้านบทบาทหน้าที่ เมื่อบุคคลได้เรียนรู้จากกันและกันและเรียนรู้จากสถานการณ์ของสิ่งแวดล้อมที่กำลังเปลี่ยนแปลงและส่งกระทบผลอย่างรุนแรงต่อภาวะการณ์ของสังคมสิ่งแวดล้อมแล้วต่างก็ได้กำหนดบทบาทหน้าที่ของกันและกัน ข้อมูลการเรียนรู้และเป็นทั้งผู้เรียนรู้ไปในขณะเดียวกัน ซึ่งต่างก็ใช้ความอดทนและเงื่อนไขต่าง ๆ ที่เลือกต่อการปรับตัวด้านบทบาทหน้าที่จนในที่สุดคณะกรรมาธิการชุมชน และกรรมาธิการกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ดำเนินการตามบทบาทหน้าที่ของตนและผลที่ได้รับคือเกิดความสัมพันธ์ในลักษณะพึ่งพาระหว่างกัน

2.8 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาของ มนัส สุวรรณ และคณะ (2534 : 156) เรื่องความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในภาคเหนืออันเนื่องมาจากนโยบายและโครงการพัฒนาของรัฐและเอกชน กับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ มีผลการศึกษาสอดคล้องกับแนวคิดดังกล่าวคือ แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมอย่างรวดเร็ว ผลของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ก่อให้เกิดผลดีต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนในภาคเหนือเป็นจำนวนมาก แต่ในขณะเดียวกันก็ได้ก่อให้เกิดปัญหาการปรับตัวของคนบางกลุ่ม ซึ่งเป็นเรื่องปกติของการเปลี่ยนแปลงแม้ว่าความพยายามในการพัฒนาในอดีตจะสามารถช่วยแก้ปัญหาพื้นฐานบางประการของประชาชน ในภาคเหนือได้ แต่ก็ยังปัญหาหลายด้านที่จำเป็นต้องพิจารณาแก้ไขกันอีกต่อไปดังนั้นในการวิจัยเรื่องนี้ มนัสและคณะ จึงได้มีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับนโยบายและมาตรการในเรื่องประเพณีและวัฒนธรรม คือ

1. การอพยพโยกย้ายของกลุ่มต่าง ๆ จะมีมากขึ้นในอนาคตเพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้งระหว่างผู้ที่อาศัยอยู่แต่เดิมกับผู้ที่ย้ายเข้ามาใหม่ จึงควรมีการจัดตั้งสถาบัน หรือองค์กร ใหม่ ๆ เพื่อควบคุมดูแลและสนับสนุนเพื่อให้ทุกฝ่ายอยู่ร่วมกันได้อย่างกลมกลืน
2. การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ย่อมส่งผลกระทบต่อประเพณีและวัฒนธรรมบางอย่างของท้องถิ่น จึงควรมีมาตรการอนุรักษ์และการปรับเปลี่ยนที่เหมาะสมเพื่อเป็นหลักในการพัฒนาที่มีผลยั่งยืนต่อไป

ผลการศึกษาของ ศิริลักษณ์ ตนะวิชัย (2534 : 60) สอดคล้องกับแนวคิดข้างต้นคือพื้นที่ภาคเหนือตอนบนเป็นสังคมเกษตรมีวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิตของประชาชนเป็นเฉพาะที่ต่างจากภูมิภาคอื่น ๆ ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เนื่องมาจากนโยบายการพัฒนาประเทศ กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการศึกษาในพื้นที่ยังเปลี่ยนแปลงไปด้วยความรวดเร็วอีกด้วย

ในด้านการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่เป็นการสร้างรายได้กับประชาชนนอกเหนือจากรายได้จากอาชีพหลักที่มีอยู่เดิมประชาชนในพื้นที่เปลี่ยนจากอาชีพเกษตรมาเป็นทำธุรกิจค้าขาย รับจ้าง รายได้ที่แน่นอน และการเปลี่ยนแปลงทางค่านิยมบางอย่างทำให้ลักษณะการบริโภคของประชาชนเปลี่ยนไป ประชากรมีอำนาจมากขึ้น มีการแข่งขันเลียนแบบทางด้านวัตถุและเครื่องแต่งกาย การเปิดรับวัฒนธรรมจากภายนอกทำให้ค่านิยมด้านการบริโภคของประชากรค่อนข้างไปในทางฟุ่มเฟือย การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านสังคม

วัฒนธรรมตามไปด้วย ทั้งในด้านโครงสร้างประชากรและความผูกพันในครอบครัว การรวมตัวในรูปของกลุ่ม การอพยพย้ายถิ่น ค่านิยม บทบาทสตรี และขนบธรรมเนียมประเพณี กล่าวคือ ความสัมพันธ์ในครอบครัวยังไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก ในส่วนของวัฒนธรรมที่มีการเปลี่ยนแปลงไปมากก็คือ การรวมตัวในรูปของกลุ่ม การรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมอย่างที่เคยมีมาในอดีตมีน้อยลงเนื่องจากมีข้อจำกัดในระยะเวลา

จากการศึกษาของ ประจวบ คำบุครินทร์ และคณะ (2539 :บทคัดย่อ) พบว่า แนวโน้มการดำเนินการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงของรัฐในทศวรรษหน้ายังคงเน้นการแก้ปัญหาหลัก 4 ประการ คือ ปัญหาด้านการเมืองการปกครอง ปัญหาด้านเศรษฐกิจและสังคม ปัญหาการปลูกพืชเสพติด และปัญหาการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยจะยังคงบทบาทเป็น “ผู้ให้” และผู้กำกับการดำเนินงาน “พัฒนา” ที่กลุ่มเป้าหมายจะมีส่วนร่วมน้อยในการตัดสินใจตามความต้องการและจำเป็นพื้นฐานเพื่อกำหนดวิถีชีวิตของชนเผ่าตนเอง ทรัพยากรต่าง ๆ บนพื้นที่สูงจะยังเป็นที่หมายปองของนายทุน ทั้งในรูปแบบของทรัพยากรธรรมชาติ แรงงาน และผลผลิตทางการเกษตรอันจะก่อให้เกิดการอพยพโยกย้ายของชนเผ่ามาเป็นแรงงานต่ำระดับในพื้นที่ราบ รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงวิถีและโครงสร้างการผลิต และการบริโภคของชุมชนบนพื้นที่สูงอันส่งผลกระทบต่อระดับสูงขึ้นต่อสังคม เศรษฐกิจ การปกครอง และสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะสิ่งแวดล้อมของระบบสถาบันครอบครัวและชุมชน การเรียกร้องสิทธิทำกินจากรัฐและความขัดแย้งเรื่องที่ดินทำกินคงจะมีปัญหามากขึ้น การอพยพหลบหนีเข้าเมืองจะเพิ่มพูนขึ้น อันจะเพิ่มความยุ่งยากต่อระบบการจัดเก็บข้อมูลทะเบียนราษฎรทำให้สัญชาติ และคุณภาพชีวิตขั้นพื้นฐานของชนเผ่าที่อยู่ดั้งเดิม และผู้อพยพแปลกปลอมรุ่นใหม่ ระบบงานของรัฐในการแก้ไขปัญหาชาวเขาและชนกลุ่มน้อย จะยังคงความสับสนอย่างต่อเนื่อง ทั้งในระดับนโยบาย และปฏิบัติในสนาม ซึ่งจะส่งผลให้การดำเนินการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงเป็นไปในอัตราที่ล่าช้า

ชาวเขาและชนกลุ่มน้อยเห็นว่าอัตราการเพิ่มประชากรโดยธรรมชาติจะลดลงในทศวรรษหน้า แต่จะยังเพิ่มขึ้นพอสมควรโดยการลักลอบเข้าเมืองอย่างผิดกฎหมาย และรัฐจะประสบปัญหามากขึ้นในด้านการทะเบียนราษฎร การลงสัญชาติไทย สิทธิที่ดินทำกินและการบริการขั้นพื้นฐานทางสังคม ความช่วยเหลือในการพัฒนาจากภายนอกประเทศจะลดลง และชาวเขาจะลดพฤติกรรมพึ่งพาตนเอง ทำให้ยังจำเป็นต้องพึ่งพาการบริการของรัฐ เพราะยุทธศาสตร์ในการพัฒนาบนพื้นที่สูงจะทำให้ชาวเขามีส่วนร่วมน้อยมากในกระบวนการตัดสินใจ และจะมีการนำเอาระบบการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมไปสู่ความทันสมัยมากขึ้น ด้วยเหตุนี้ ประเทศชาติจะเริ่มสูญเสียความหลากหลายทางวัฒนธรรมของชนเผ่า เพราะการผสมกลมกลืนของวัฒนธรรม

ไทยและตะวันตกส่วนสิ่งที่จะดีเพิ่มขึ้นคือ สุขภาพอนามัย อำนาจในการต่อรองของชาวเขา การศึกษาทักษะในการใช้ภาษาไทย การศาสนา และการอาชีพนอกภาคเกษตร จะส่งผลให้ชนกลุ่มน้อยและชาวเขามีความรู้และทักษะสูงขึ้นในการปรับตัวเข้าสู่สังคมและเศรษฐกิจไทย แต่ความรู้และทักษะที่จำเป็นต่อการใช้ชีวิตบนพื้นที่สูงจะลดน้อยลง ปัญหาด้านการจัดการศึกษา สังคม เศรษฐกิจ การปกครอง และสิ่งแวดล้อมจะยังเป็นปัญหาเรื้อรังต่อไป

ทวิช จตุรพฤษ (2540 : บทคัดย่อ) ได้กล่าวไว้ว่า ในปัจจุบันชาวลีซออยากจนกำลังถูกบีบบังคับให้จำต้องเข้าสู่กระบวนการพัฒนาไปสู่สังคมทันสมัย โดยรัฐได้ยื่นมือเข้ามาจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนด้วยความหวังดี ทำให้ชุมชนชาวเขาตกอยู่ในสภาวะเป็นอัมพาตเชิงโครงสร้าง สูญเสียศักยภาพในการจัดการกับปัญหาของตนเองอย่างเรื้อรัง ชีวิตสังคมเป็นไปด้วยความอ้างว้าง โดดเดี่ยวและสับสน บุคคลรู้สึกไร้อำนาจและสูญเสียศักดิ์ศรีของความเป็นคน ความเป็นชาติพันธุ์อยู่ในภาวะใกล้จะแตกสลาย การนิยามความเป็นลีซอและการยืนยันถึงความเป็นตัวของกลุ่มจึงเป็นประเด็นปัญหาสำคัญ ดังนั้น พิธีกรรมจึงเป็นปฏิบัติการของชาวบ้านที่ถูกผลิตใหม่ขึ้นมาเพื่อนิยามความเป็นคนลีซอใหม่ และยังเป็นภาษาของการปรับเปลี่ยนทั้งอุดมการณ์อำนาจ การตีความสำนึกของชาติพันธุ์ ตลอดจนปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจและบทบาททางสังคมอีกด้วย

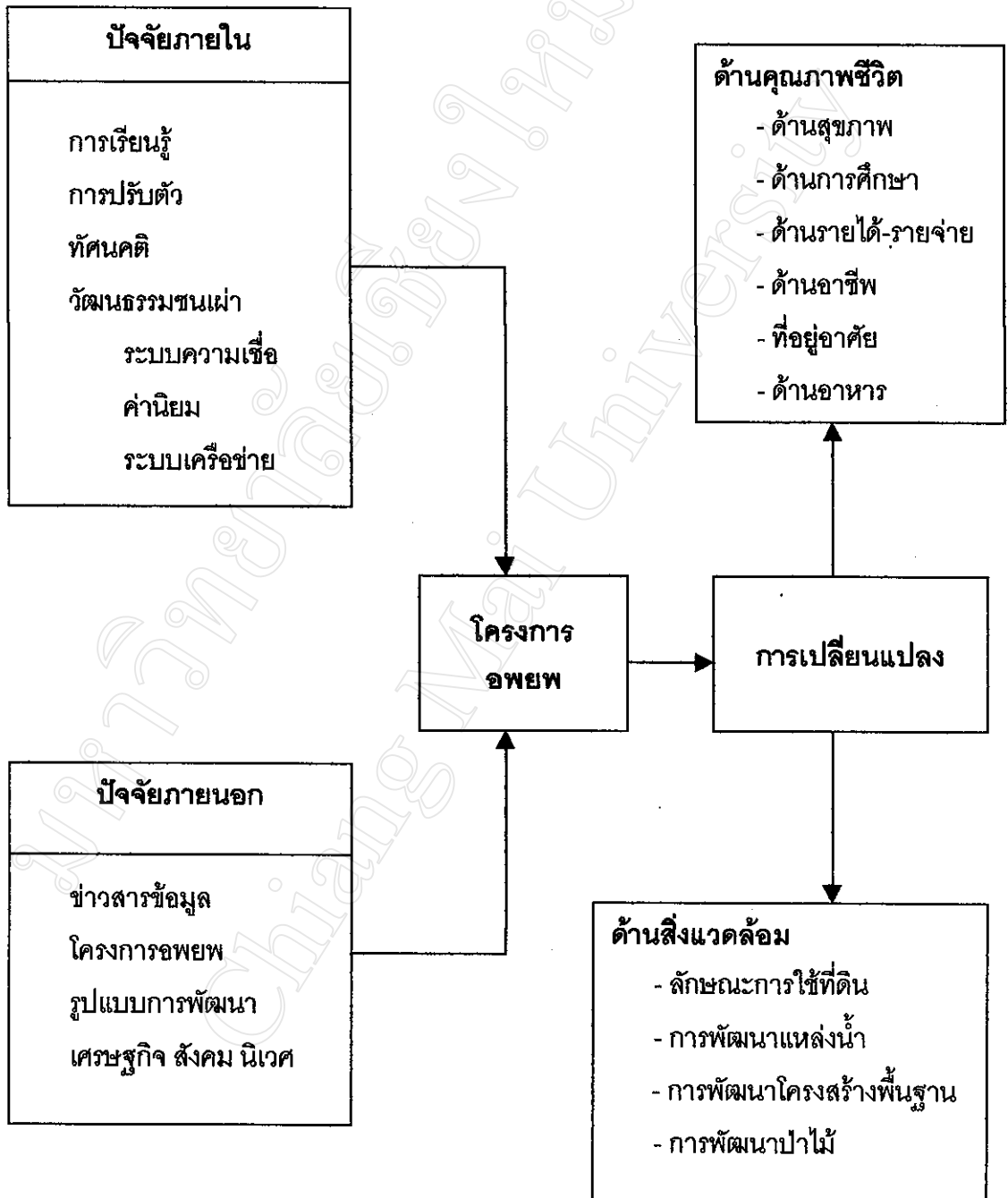
จากการศึกษาการปรับเปลี่ยนพลังในกระบวนการพิธีกรรม ได้ค้นพบประเด็นสำคัญ 3 ประการ คือ ประเด็นแรก การปรับเปลี่ยนโลกทัศน์ ชาวลีซอได้มีการปรับโครงสร้างของจักรวาลวิทยาให้คืนสู่ระเบียบอีกครั้งหนึ่ง โดยปรับเปลี่ยนอำนาจของวัฒนธรรมไทย ซึ่งมีการครอบงำในลักษณะทั่วไป ให้เข้ามาอยู่ในบริบทของท้องถิ่น ซึ่งมีการแสดงออกผ่านกระบวนการปะทะประสานทางอุดมการณ์ระหว่างอำนาจครอบงำและอำนาจท้องถิ่นหรือช็กนัยหนึ่ง เป็นการขยายพื้นที่ทางวัฒนธรรมของตนเอง เพื่อรับเอาอุดมการณ์อำนาจแบบไทยเข้ามาอยู่ในบริบทของวัฒนธรรมลีซอนั่นเอง ภูประธรรมของการปรับเปลี่ยนอำนาจในลักษณะดังกล่าว ได้แก่ การรับเอาพระพุทธองค์เข้าไปอยู่ในตำนานว่าด้วยผู้นำทางการเมืองของชนเผ่า และการติดตั้งหิ้งบูชาพระเคียงข้างหิ้งบูชาวิญญาณบรรพชนในบ้าน ทั้งนี้ เพื่ออธิบายและตีความปัญหาของการพัฒนาด้วยความหมายใหม่ ทำให้เกิดประสบการณ์ใหม่ จะได้ทำความเข้าใจปรากฏการณ์ร่วมกันได้อย่างครอบคลุมยิ่งขึ้น

ประเด็นที่สอง คือ การตีความสำนึกของชาติพันธุ์ในบริบทใหม่ ชาวลีซอได้มีการปรับเปลี่ยนภาพลักษณ์ของอาปาหมุยฮี้ หรือศาลผีเสื้อบ้าน ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นชุมชนของชาวลีซอทั่วไป ให้มีลักษณะทันสมัย จะได้มีสถานภาพที่สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลง ที่เป็น

ผลมาจากปัจจัยจากภายนอกมากยิ่งขึ้น นอกจากนั้น ยังมีการตีความภาวะมีมลทินทางสังคมของครัวเรือนที่ชื่อของใหม่มาทำให้ดูราวกับเป็นของเก่าแล้วนำไปขายให้กับนักท่องเที่ยวว่าเป็นการกระทำที่ขัดกับกฎจารีต และเห็นว่าการไปอยู่ในเมืองเป็นประจำมีส่วนทำลายความเป็นสิขซึ่งเป็นข้อกล่าวหาที่รุนแรงกว่าเดิม และมีการนิยามความเจ็บป่วยกับภาวะไร้ศักดิ์ศรีของเพศชายว่าเป็นผลมาจากการสูญเสียงานที่มีความหมายต่อสถานภาพของความเป็นชายที่น่านับถือ ทำให้ไม่มีหนทางแสดงบทบาทของลูกผู้ชายตามความคาดหวังของชุมชนได้ ภาวะสูญเสียอำนาจและไร้ศักดิ์ศรีในปัจจุบัน จึงเป็นผลมาจากการพัฒนาโดยตรง หากใช้เกิดจากการละเมิดอำนาจเหนือธรรมชาติไม่

ประเด็นที่สาม คือ การปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ซึ่งเกิดขึ้นภายในชุมชนและกับรัฐ ในการกระชับสัมพันธ์กับตัวแทนของอำนาจรัฐชาวบ้านได้จัดพิธีการต้อนรับคณะของนายอำเภอ และการแสดงคารวะต่อเจ้าหน้าที่สนาม ซึ่งเป็นการสร้างพันธมิตรวิธีหนึ่ง ในระดับครัวเรือน มีการผลิตซ้ำความสัมพันธ์แบบชุมชน ผ่านพิธี สาลาหลู ซึ่งได้มีการสร้างศาลที่พักกรมทางให้เป็นสมบัติของส่วนรวม เพื่อแสดงตนว่ามีความน่าเชื่อถือ และเป็นการกระทำคุณประโยชน์ต่อส่วนร่วม ทดแทนความผิดที่ได้ห่างเหินไปจากความสัมพันธ์แบบชุมชนและมีการทำพิธีสะเดาะเคราะห์ให้กับคู่สามีภรรยา เพื่อเยียวยาหรือสมานสัมพันธ์ที่มีความขัดแย้งกันอย่างรุนแรง อันเป็นผลมาจากการที่ผู้ชายได้สูญเสียบทบาทสำคัญในครอบครัวไป พิธี จือเพีย จึงเป็นการแสดงให้เห็นว่า สถานภาพของผู้ชายยังคงมีความหมายต่อความเป็นครอบครัว และทำให้ผู้หญิงรับรู้และกลับมายอมรับความสำคัญของสามีในฐานะส่วนหนึ่งของการอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวอีกครั้งหนึ่ง แม้ว่าจะมีบทบาทลดลงก็ตาม

2.9 กรอบแนวความคิดการวิจัย

แผนภูมิที่ 1 กรอบแนวความคิดการวิจัย